

senior pupils of tolerant conduct, the ability to be honest and occupy a position of tolerance and trust in an attitude toward other people, confession not only of your own needs and interests but also others. Some ideas of researchers to the question of forming person's civil feelings as an integral part of their personality, with strong believe and tolerant qualities, directed on the development of democratic civil society are outlined. It is marked that tolerance is a one of the main characteristics of personality, which realizes rights and duties in relation to the state. Some essence features of senior school age in relation to a search and finding of personal position in life, awareness of the duties to the state, society and other personalities are presented. The basic values which every conscious member of modern society aspires to, as well as students of senior school age, which are on the stage of the active forming and claiming of the social position in society are characterized.

Key words: civil upbringing, tolerance, social phenomenon, senior pupils, personality.

Стаття надійшла до редакції 22.01.2017 р.

Прийнято до друку 24.02.2017 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Желанова В. В.

УДК 371.7

Н. В. Щурова

**ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ ЗНЗ ЯК ДОМІНАНТНА УМОВА ЗМІЦНЕННЯ
ЗДОРОВ'Я ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ**

Здоров'я дітей і підлітків є найактуальнішою проблемою і предметом першочергової важливості. Питання дитячого здоров'я залишаються пріоритетними на тлі політичних, економічних та морально-етичних проблем суспільства. Тому важливим стратегічним напрямом загальноосвітніх навчальних закладів є вирішення проблем комплексної реалізації оздоровчої функції шкільної освіти, забезпечення фізичного й духовного здоров'я учнів. До нових соціальних функцій освіти слід віднести й соціально-терапевтичну, що покликана значно підвищити рівень готовності особистості випускника до успішної життєдіяльності в складних умовах соціального середовища, попередження нервово-психічних і соматичних захворювань та виникнення залежностей від психотропних речовин через оздоровлення психіки людини в цілому, розвиток її особистісних якостей, які потрібні для гармонізації соціальних зв'язків і збереження здоров'я. У наш час учень повинен мати можливість пізнати себе, особливості людського

організму, основні засоби здорового способу життя, запобігання різним захворюванням, шкідливим звичкам; уміти керувати своїм здоров'ям, що дасть їй шлях до повноцінного життя. Сьогодні дуже важливо під час навчання в школі навчити самому піклуватися про власне здоров'я, сформуванню установки на підтримку власного здоров'я без застосування медикаментозних засобів.

Головними напрямками фізкультурно-оздоровчої діяльності визначені забезпечення та розвиток фізичного і морального здоров'я, комплексного підходу до формування розумових і фізичних якостей особистості, вдосконалення фізичної та психологічної підготовки до активного життя і професійної діяльності на принципах індивідуального підходу, пріоритету оздоровчої спрямованості, систематичності цього процесу тощо [1, с. 86–87]. Дослідженнями науковців (В. Дрофа, А. Іванов, А. Морозова, О. Савченко) обґрунтовано, що суттєво підвищувати стан здоров'я учнів може навчальне середовище.

Дослідження теоретичних і прикладних аспектів проблеми здоров'язбереження молодого покоління перебувало в полі посиленої уваги вітчизняних та зарубіжних науковців (Н. Беседа, Л. Горяня, О. Дубогай, Л. Попова, С. Лапаєнко та інші). Сутність валеологічної культури учнів за сучасних умов навчання знайшла висвітлення у працях таких дослідників, як: Т. Бойченко, О. Бондаренко, Л. Ващенко, М. Гончаренко, В. Горащук, В. Грибань, С. Кондратюк та інші). Ґрунтовний аналіз чинників формування здоров'язбережувального освітнього середовища в загальноосвітньому навчальному закладі здійснили О. Ващенко, В. Звєкова, О. Клєстова, К. Оглоблін та інші. Науковці акцентували увагу на залежності ефективності дидактичного процесу від наявності здоров'язбережувального навчального середовища, що є одним із пріоритетних напрямків роботи сучасної школи.

Мета статті – розкрити деякі педагогічні аспекти здоров'язберігаючої діяльності загальноосвітнього навчального закладу як домінантної умови зміцнення здоров'я підростаючого покоління.

Як відомо, стан здоров'я учнів сучасної школи залежить від багатьох факторів, серед яких:

- нерухомість сидіння під час навчання (сколіоз та поганий зір);
- постійне напруження під час письма (ознаки стенокардії, порушення постави, короткозорість);
- навчальне середовище із негативною екологією (закриті приміщення, обмежений простір, заповнені одноманітними і штучно створеними предметами) (імунно-захисні функції);
- інформаційний принцип побудови навчального процесу, вплив електронних засобів масової інформації (неврастенія, підірвана психіка);
- сімейні негаразди, незбалансоване харчування, ранні шкідливі звички (куріння, алкоголізм, наркоманія) [6].

Ця статистика свідчить про перевагу суспільних впливів на здоров'я і є підтвердженням думки про відповідальність суспільства та

держави за здоров'я, наявність протиріччя між декларованим і реальним правом підростаючого покоління на здоров'я.

Найбільш значний приріст порушень стану здоров'я відзначений у найбільш критичні періоди дитинства: у молодших школярів – в 7, 10 років і у підлітків у період від 12 до 17 років. При цьому вважається, що негативний вплив внутрішньо шкільного середовища і, перш за все, перевантажень в початковій школі становить 12%, а в старшій – 21%.

Багато дослідників відзначають чітку залежність числа і характеру порушень в стані здоров'я школярів від обсягу та інтенсивності навчальних навантажень. Інтенсифікація навчання, не підкріплена системою оздоровчих заходів, призводить до значно більш вираженим змінам у стані здоров'я дітей. Отже, лише спільними зусиллями медичних працівників і педагогів при зацікавленості батьків можлива мінімізація впливу несприятливих факторів навчання на здоров'я дітей. Особливе місце в цьому оздоровчому процесі відводиться освітній системі, перш за все за рахунок широкого впровадження в діяльність освітніх закладів так званих здоров'язберігаючих технологій. Зокрема, у багатьох освітніх закладах різних регіонів України є досвід використання таких заходів як спеціальна система профілактики порушень постави, зору, додаткова вітамінізація, комплекс фізіотерапевтичних процедур, загартовування та ін. Все ширше в системі харчування дітей шкільного віку використовуються продукти функціонального харчування: збагачені вітамінами і мінералами. Активно розробляються нові інноваційні технології навчання, в основі яких лежить інформаційно-діяльний підхід. У діяльність освітніх закладів впроваджуються сучасні технології розвиваючого естетичного комплексу, що перетворюють освітній процес в вільний і легкий, привабливий і цікавий для учнів, сприяють освоєнню всього спектру видів навчальної діяльності.

У керівних документах Міністерства освіти і науки визначена система заходів з охорони та зміцнення здоров'я учнів, що враховує найважливіші характеристики освітнього середовища з точки зору його впливу на здоров'я учнів [4, с. 57–62].

У той же час, необхідно відзначити, що в більшості шкіл системний підхід до збереження та зміцнення здоров'я учнів практично відсутній, обмежуючись разовими, короткочасними або вузькоспеціалізованими заходами.

Створення оптимальних можливостей для реалізації власного потенціалу кожної дитини є одним із вагомих кроків до формування здоров'язбережувального навчального середовища. Педагоги підтримують сприятливі умови для ефективного корекційного навчання, виховання та розвитку дитини, допомагаючи їй реалізувати власний потенціал [3, с. 65]. Саме тому необхідно створити такі умови навчання, які б забезпечили збереження та зміцнення їх стану здоров'я або хоча б не впливали негативно на фізичний і духовний розвиток. Одним із напрямів розв'язання цієї проблеми є, на нашу думку, створення у

загальноосвітньому навчальному закладі здоров'язбережувального навчального середовища.

Створити здоров'язбережувальне середовище в умовах навчання – це значить створити відповідне навчальне середовище. Н. Прибиловська розглядає «здоров'язбережувальне середовище» як сукупність таких понять як «здоров'я» та «педагогічне середовище», що дозволяє визначити здоров'язбережувальне освітнє середовище (зокрема навчальне) [5].

Інтегруючи сучасні підходи до пояснення сутності та змісту поняття «здоров'язбережувальне середовище», ми одностайні в розумінні цього педагогічного феномену з С. Дудко: здоров'язбережувальне навчальне середовище – таке навчальне середовище, у якому завдяки формуванню цілісності свідомості, життєствердного здоров'язбережувального образу світу учня, його здоров'язбережувальної компетентності, забезпечується формування здорового способу життя дітей, відповідальне ставлення до свого здоров'я і здоров'я оточуючих, до довкілля, контролюються всі складові здоров'я [2, с. 34–35].

Основними напрямками створення освітньо-виховної діяльності в здоров'язберігаючому середовищі є:

- створення умов для зміцнення здоров'я школярів та їхнього гармонійного розвитку;
- організація навчально-виховного процесу з урахуванням його психологічного та фізіологічного впливу на організм учня;
- розробка і реалізація навчальних програм з формування культури здоров'я і профілактики шкідливих звичок;
- корекція порушень здоров'я з використанням комплексу оздоровчих і медичних заходів;
- медико-психолого-педагогічний моніторинг стану здоров'я, фізичного і психічного розвитку школярів;
- функціонування служби психологічної допомоги вчителям і учням щодо подолання стресів, тривожності, гуманного підходу до кожного учня, формування доброзичливих відносин у колективі;
- контроль за дотриманням санітарно-гігієнічних норм організації навчально-виховного процесу, нормування навчального навантаження і профілактики перевтомлення учнів;
- організація збалансованого харчування учнів у школі;
- відпрацювання нормативно-правових документів, що регламентують діяльність шкіл сприяння здоров'ю.

Особливого значення набуває пошук ефективних методичних підходів для прищеплення учням інтересу до занять фізичною культурою та впровадження новітніх технологій у систему шкільного фізичного виховання.

Сьогодні урок, як основна форма організації навчально-виховного процесу, вже не вважається сучасним, хоча б він і вирізнявся всім різноманіттям найсучасніших засобів та педагогічних прийомів, якщо у дитини під час його проведення погіршується здоров'я. Тому обов'язковими на уроках є фізкультхвилинки, практика яких, на жаль нівелюється. Вони дозволяють знімати стан утомленості на уроці, ослабити психологічну напруженість, викликану інтенсивністю занять і просто дати дитині можливість порухатися.

Важливу роль в зміцненні здоров'я учнів відіграє залучення дітей до спортивних секцій, спортивних заходів. Гарною традицією стало проведення в школах для дітей та батьків спортивних змагань «Тато, мама і я – спортивна сім'я».

Велика увага для пропаганди здорового способу життя приділяється позакласній роботі. Пропонується великий спектр заходів: турпоходи, екскурсії, дні здоров'я, свята рухливих ігор, веселі старти, класні часи і бесіди з такою тематикою: «Я – моє здоров'я – моє життя», «Природні чинники здоров'я» та інші.

Таким чином, високий рівень функціональних порушень і хронічної патології у школярів, негативна динаміка стану здоров'я в процесі навчання обумовлюють з одного боку високу актуальність наукових досліджень в цій області, з іншого – необхідність вдосконалення роботи освітніх установ в напрямку збереження, зміцнення і формування здоров'я учнів. У вирішенні проблеми стану здоров'я дітей, що навчаються в освітніх установах, необхідний комплексний підхід, що включає зусилля як системи освіти, так і охорони здоров'я і потребує пильної уваги всіх зацікавлених у цьому: педагогів, медиків, батьків, представників громадськості. Однак, особливе місце та відповідальність з оздоровчій діяльності відводиться освітній системі, яка повинна й має всі можливості для того, щоб зробити освітній процес здоров'язберігаючим, і в цьому випадку мова йде вже не просто про стан здоров'я школярів, а про майбутнє України. Комплексний підхід до оцінки стану здоров'я дітей, впровадження нових оздоровчих технологій дадуть змогу попередити зростання функціональних порушень та органічної патології у школярів.

Список використаної літератури

1. Державний стандарт базової і повної середньої освіти // Книга вчителя фізичної культури: Довідково-методичне видання / Упоряд. С. І. Операйло, А. І. Ільченко, В. М. Єрмолова, Л. І. Іванова. – Харків : Торсінг плюс, 2005. – 464 с. **2. Дудко С. Г.** Дидактичні засади формування здоров'язбережувального навчального середовища початкової школи : дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук : 19.00.09 / Сергій Григорович Дудко. – К., 2015. – 258 с. **3. Максименко С. Д.** Пропагування психогігієнічного виховання і здорового способу життя серед молоді (психічне обґрунтування) / С. Д. Максименко // Практична

психологія та соціальна робота. – 2007. – № 9. **4. Міжгалузева** комплексна програма «Здоров'я нації на 2002–2011 роки» // Основи здоров'я : книга для вчителя. – К., 2005. **5. Прибиловська Н. В.** Системний підхід до створення здоров'язбережувального середовища у загальноосвітньому навчальному закладі [Текст] / Н. В. Прибиловська // ВГ «Основа». Педагогічна майстерня. – 2013. – № 4. – С. 20–29. **6. Твердохліб М. М.** Оцінка стану фізичного розвитку дітей шкільного віку в динаміці навчального процесу / М. М. Твердохліб, С. В. Дяченко // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології: наук. журнал Сумського ДПУ ім. А. С. Макаренка. – 2014. – № 2 (36). – С. 324–330.

Щурова Н. В. Педагогічні аспекти здоров'язберігаючої діяльності ЗНЗ як домінуюча умова зміцнення здоров'я підростаючого покоління

У статті основну увагу приділено аналізу стану фізичного здоров'я учнів загальноосвітніх навчальних закладів та акцентовано на необхідності створення здоров'язбережувального середовища як основної умови зміцнення та збереження здоров'я школярів. Проаналізовано реальний стан організації здоров'язбережувального середовища в освітньому процесі сучасної школи. З'ясовано основні складники здоров'язберігаючої діяльності загальноосвітнього закладу.

Ключові слова: здоров'я, здоров'язбережувальне навчальне середовище, фізичне виховання, фізичний розвиток, фізичне виховання.

Щурова Н. В. Педагогические аспекты здоровьесберегающей деятельности ОУЗ как доминирующее условие укрепления здоровья подрастающего поколения

В статье основное внимание уделено анализу состояния физического здоровья учащихся общеобразовательных учебных заведений и сделан акцент на создании здоровьесберегающей среды как основного условия в сохранении и укреплении здоровья школьников. Проанализировано реальное состояние здоровьесберегающей среды в образовательном процессе современной школы. Выявлены основные составляющие здоровьесберегающей деятельности общеобразовательного учреждения.

Ключевые слова: здоровье, физическое воспитание, здоровьесберегающая учебная среда, физическое развитие, физическое воспитание.

Shchurova N. Pedagogical Aspects of Health-Serving Activity at Secondary Schools as a Dominating Reason of Strengthening Young Generation Health

The article focuses on the analysis of the physical health of the students of secondary schools and addresses to the problem of health protection and strengthening, becoming an active person, which will be formed with

perception of their own health as a personal value. The concept of this approach is based on the modern sport students' school education.

Thus, the main purposes of sport and recreational activities are determined with the advance of certain physical and moral health, integrated approach to the development of mental and physical qualities of the individual and improvement of the physical and psychological preparation for active life and professional activities on the basis of individual approach, priority of health-improving orientation, systematic of school process, etc.

The health-preserving technologies are considered as a system of measures, which protect and strengthen the health of students, take into account the most important characteristics of the educational environment, among which the most important are the following: the environmental factors (economic, environmental, social), factors of the school environment (qualitative assessment of school buildings, sanitary, medical, sports equipment and accessories, quantitative and qualitative characteristics of the contingent of the school), organization of the educational process and the mode of workload forms, methods of health-preserving activity of the institution of general education, the dynamics of current and chronic diseases.

The profile sport training helps to attract children and teenagers to regular physical activity in order to enhance their health and gain the significant health-improving effect on physical education.

The comprehensive approach of educational and health-protecting institutes assists in solving the problem of state of the children.

Key words: health, physical education, saving environment of Secondary Educational, physical development.

Стаття надійшла до редакції 11.01.2017 р.

Прийнято до друку 24.02.2017 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Караман О. Л.